

УДК 342.925 (477)

doi.org/10.30970/jcl.3.2019.4

Андрій Крусянсуддя П'ятого апеляційного адміністративного суду,
Одеса, Україна
e-mail: 370235@ukr.net

СУДОВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: ОСНОВИ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ

JUDICIAL ADMINISTRATIVE PROCEDURE LAW OF UKRAINE: BASICS OF THE THEORETICAL CONCEPT OF LAW

Andrii Krusian Judge of the Fifth Administrative Court of Appeal, Odesa, Ukraine
e-mail: 370235@ukr.net

Abstract | The paper provides a theoretical and legal conceptual description of the judicial administrative procedure law as a sub-branch of an administrative procedure law of Ukraine.

It is substantiated that the totality of public relations arising between the administrative court and the public body, individuals or legal entities, for the consideration and resolution of public legal disputes based on the principle of the rule of law constitute the subject of the judicial administrative procedure law.

The system of the judicial administrative procedure law sources is identified, namely: The Constitution of Ukraine, administrative legal proceedings legislation (international treaties, the bindingness of which is approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine, laws of Ukraine), other regulatory-legal (in particular, the subordinate legislation), as well as doctrinal (legal doctrines) and praxeological by nature (judicial precedents, jurisprudence) sources.

It is stated that the principles of the judicial administrative procedure law, which encompass the main ideas, initial principles that characterize the content, main purpose and functioning of the judicial administrative procedure law, have a corresponding formal definition and are stipulated by the Constitution of Ukraine, the administrative legal proceedings legislation and other sources of this sub-branch of law. Depending on the framework sources, these principles are divided into constitutional, i.e. basic (general) principles, which are defined in the Basic Law of Ukraine and special, stipulated by the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine and other administrative legal proceedings legislation sources. The classification of constitutional principles as organizational and functional ones is substantiated according to their content.

It is summarized that a set of regulation-defined, imperative-dispositive, legal methods and legal means of influencing the procedural legal relations arising during administrative legal proceedings are the methods of the judicial administrative procedure law.

Keywords: judicial administrative procedure law, administrative legal proceedings, subject of the judicial administrative procedure law, sources of the judicial administrative procedure law, principles of the judicial administrative procedure law, methods of the judicial administrative procedure law.

Анотація | У статті надана теоретико-правова концептуальна характеристика судового адміністративного процесуального права як підгалузі адміністративного процесуального права України.

Обґрунтовано, що предметом судового адміністративного процесуального права є сукупність суспільних відносин, що виникають між адміністративним судом та суб'єктом владних повноважень, фізичними чи юридичними особами щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів на основі принципу верховенства права.

Визначена система джерел судового адміністративного процесуального права, до якої входять: Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство (міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України), інші нормативно-юридичні (зокрема, підзаконні нормативно-правові акти), а також доктринальні (правові доктрини) та праксеологічні за своєю природою (судові прецеденти, судова практика) джерела.

Зазначено, що принципи судового адміністративного процесуального права – це основні ідеї, вихідні начала, що характеризують зміст, головне призначення та функціонування судового адміністративного процесуального права, мають відповідне формальне визначення та містяться в Конституції України, законодавстві про адміністративне судочинство та інших джерелах цієї підгалузі права. В залежності від джерел закріплення ці принципи розподіляються на конституційні, тобто основні (загальні) принципи, що визначені в Основному Законі України, та спеціальні, які містяться в Кодексі адміністративного судочинства України та інших джерелах судового адміністративного процесуального права. Обґрунтовується класифікація конституційних принципів за їх змістом на організаційні та функціональні.

Резюмовано, що методами судового адміністративного процесуального права є сукупність нормативно визначених, імперативно-диспозитивних, юридичних прийомів та засобів правового впливу на процесуальні правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Ключові слова: судове адміністративне процесуальне право, адміністративне судочинство, предмет судового адміністративного процесуального права, джерела судового адміністративного процесуального права, принципи судового адміністративного процесуального права, методи судового адміністративного процесуального права.

Конституція України визначає, що «з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди» (ч. 5 ст. 125). Отже, конституційно виокремлюється та підкреслюється функціональна роль адміністративної юстиції. Значення адміністративного судочинства визначає й Конституційний Суд України, резюмуючи: «Адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень»¹. Це є особливо актуальним у сучасних умовах становлення та розвитку українського конституціоналізму, метою якого є забезпечення та захист конституційно-правової свободи людини. Визначені чинники обумовлюють появу інноваційних напрямків наукових досліджень у сфері адміністративно-правової

¹ Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10>.

науки, зокрема, щодо виокремлення нових підгалузей у доктрині адміністративного процесуального права.

У сучасній юридичній літературі немає уніфікованого підходу щодо визначення адміністративного процесуального права та, зокрема, щодо виокремлення в якості самостійної його підгалузі судового адміністративного процесуального права. Науково-практична дискусія з цієї проблематики відбувається, починаючи з моменту становлення вітчизняної адміністративної юстиції, та продовжується у сучасності, актуалізуючись в умовах судової реформи в Україні. Так, питанням предмета та джерел адміністративного процесуального права присвячені праці таких учених, як: В.Б. Авер'янов, В.М. Бевзенко, Е.Ф. Демський, І.П. Голосніченко, М.К. Гримич, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник, Р.В. Миронюк та ін. Проте бракує наукових досліджень щодо виокремлення та визначення основних характеристик судового адміністративного процесуального права як самостійної підгалузі адміністративного процесуального права.

Метою статті є обґрунтування та визначення основ теоретико-правової концепції судового адміністративного процесуального права, що детермінує завдання статті – надання характеристики основним критеріям виокремлення судового адміністративного процесуального права, до яких слід віднести його предмет, систему джерел, принципи та методи.

Формування та розвиток судового адміністративного процесуального права як підгалузі адміністративного процесуального права об'єктивно обумовлено: по-перше, процесами судового реформування, а саме підвищенням ролі та значення адміністративної юстиції у механізмі судового захисту прав людини у взаємовідносинах з органами публічної влади; по-друге, розвитком науково-практичної парадигми сучасного конституціоналізму, у «центрі» якої знаходиться людина, що детермінує тенденцію гуманізації, яка проявляється в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства та держави, а саме – у сприйманні людини як цінності для суспільства, у повазі до честі та гідності особи, в забезпеченні та захисті прав та свобод людини і громадянина від можливого свавілля з боку органів публічної влади.

Крім зазначених політико-правових підстав виокремлення судового адміністративного процесуального права, теоретично необхідним є визначення основних ознак, що характеризують юридичну специфіку цієї підгалузі як регулятивної підсистеми адміністративного процесуального права, а саме наявність: предмета правового регулювання – суспільних відносин конкретного виду, які є складовою частиною предмета адміністративного процесуального права як галузі права; системи джерел та принципів судового адміністративного процесуального права; специфіки його методів правового регулювання.

Що стосується визначення предмета судового адміністративного процесуального права, то слід почати з того, що в адміністративно-правовій науці не існує єдності щодо змісту дефініції «адміністративного процесу». Так, в монографічній праці за редакцією В.Б. Авер'янова виокремлюються чотири основні сфери застосування поняття «адміністративний процес», а саме: порядок розгляду справ в адміністративних судах (тобто адміністративне судочинство); порядок реалізації повноважень органів виконавчої влади щодо підготовки та прийняття нормативних й індивідуальних адміністративних актів (тобто так званий «позитивний», або «управлінський» адміністративний процес); порядок реалізації повноважень органів виконавчої влади з розгляду скарг приватних осіб (тобто так званий «квазіюрисдикційний» адміністративний процес); порядок застосування заходів адміністративного примусу (тобто юрисдикційний адміністративний процес)². Водночас робиться висновок: «...оскільки названі чотири сфери – цілком неоднорідні за якісними ознаками, то найбільш прийнятним варіантом застосування дефініції «адміністративний процес» було б поширення його виключно на сферу адміністративної юстиції. Принаймні цьому є зрозумілі пояснення з посиланням на вітчизняну історію та, головне, на загальносвітову практику»³.

² Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. С. 41.

³ Там само, с. 41-42.

Це розуміння є основою «вузького» підходу щодо визначення адміністративного процесуального права як системи адміністративно-процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Після прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі: КАСУ) від 06 липня 2005 р.⁴ ця концепція отримала «законодавче підґрунтя» для свого розвитку, адже у п. 5 ч. 1 ст. 3 було закріплено, що під «адміністративним процесом» необхідно розуміти правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Як слушно визначається в спеціальній літературі, «ця норма стала базовою для «судової» концепції розвитку адміністративного процесу і адміністративного процесуального права, яку активно відстоюють В.М. Бевзенко, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник та ін.»⁵.

Широкого підходу щодо визначення адміністративного процесу та адміністративного процесуального права додержується Е.Ф. Демський, який вважає, що «предмет адміністративного процесуального права становить система суспільних правовідносини, які виникають між органами владних повноважень, їх посадовими особами, судом, з одного боку, та фізичними чи юридичними особами, з іншого, щодо визнання, реалізації і захисту прав та законних інтересів особи і держави у сфері публічних відносин та розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, визначеному адміністративним процесуальним законодавством»⁶. Кореспондує цьому визначенню поняття адміністративного процесу, яке надає С.Г. Стеценко, а саме як «врегульованої нормами адміністративно-процесуального права діяльності органів публічної адміністрації та деяких інших владних суб'єктів, спрямованої на розгляд та вирішення адміністративних справ»⁷. І.П. Голосніченко також не обмежує адміністративний процес лише адміністративним судочинством, включаючи до нього і «провадження у справах про адміністративні правопорушення, провадження щодо надання адміністративних послуг, провадження щодо оскарження рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до інституцій вищих органів»⁸. Р.В. Миронюк вважає, що «найбільш прийнятним для сучасних реалій правотворення та правозастосування є погляд на адміністративний процес саме в широкому розумінні, яким охоплюється весь предмет регулювання адміністративно-процесуальних норм»⁹. При цьому вчений обґрунтовує концепцію виокремлення на основі адміністративного процесуального права «адміністративно-процедурного права, що має регулювати суспільні відносини, які виникають з приводу процесуального забезпечення реалізації прав і свобод громадян засобами їх звернення до суб'єктів владних повноважень за отриманням передбачених законодавством публічних послуг та виокремлення адміністративного судового процесу як діяльності адміністративних судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів»¹⁰.

Отже, в юридичній літературі можна виокремити щонайменше два основних підходи (розуміння) щодо визначення адміністративного процесуального права – широкий та вузький.

Втім системний аналіз положень КАСУ в різних редакціях надає підстави віддати перевагу концепції широкого розуміння адміністративного процесуального права. Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КАСУ (в редакції від 06 червня 2005 р.) «адміністративний процес – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства». Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 КАСУ (в

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

⁵ Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. С. 16.

⁶ Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с. URL: studies.in.ua/ru/demskij-ef-admn-procesualne-pravo-ukrainu.html.

⁷ Стеценко С.Г. Сутність адміністративного процесу: теоретичний погляд. Право України. № 4. 2011. URL: <http://www.informpressa.com/article959.html>.

⁸ Голосніченко І. П. Тлумачення та визначення основного категоріально-понятійного апарату Кодексу адміністративного судочинства. URL: www.vasu.gov.ua/nkg/nauk_pgaci/golosnichenko_1.

⁹ Миронюк Р.В. Сучасні наукові підходи до визначення місця адміністративного процесуального права та процесу в системі адміністративного права. Журнал східноєвропейського права. 2014. № 9. С. 8.

¹⁰ Там само. С. 9.

редакції від 3 жовтня 2017 року)¹¹ «судовий процес – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства».

Таким чином, відбулася заміна терміна «адміністративний процес» на «судовий процес» при залишенні його змістовного наповнення. Звідси можна зробити логічний висновок, що законодавець, впроваджуючи нову вербальну конструкцію «судовий процес», у такий спосіб відмовляється від визначення адміністративного процесу у вузькому сенсі.

Враховуючи, що цей судовий процес має адміністративно-процесуальну природу та, водночас, змістовно конкретизується (обмежується) колом правовідносин, що виникають під час здійснення адміністративного судочинства, представляється обґрунтованим визначити його як судовий адміністративний процес та, відповідно, виокремлювати судові адміністративне процесуальне право.

Звідси випливає, що предметом судового адміністративного процесуального права є сукупність суспільних правовідносин, що виникають між адміністративним судом та суб'єктом владних повноважень, іншими фізичними чи юридичними особами під час здійснення адміністративного судочинства. Це процесуальні правовідносини, які мають такі характеристики: їх функціональне призначення полягає в забезпеченні реалізації прав особи на судовий захист від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; за своєю природою вони є «динамічними» (так само, як і інші види процесуальних правовідносин), мають виключно активний характер, оскільки їх матеріальний (фактичний) зміст виявляється в активній поведінці суб'єктів, яка складається із певних дій; відрізняються публічним характером, що виражається у їх суб'єктному складі (оскільки суб'єктами цих відносин, окрім фізичної або юридичної особи, є адміністративний суд та суб'єкти владних повноважень, які є публічними суб'єктами за своєю природою), крім того, ці правовідносини спрямовані на задоволення не тільки інтересів особи, але й – публічних інтересів; їх суб'єктний склад характеризується обов'язковою наявністю публічно-владного суб'єкта. Ці правовідносини можна вербально означити як «судові адміністративно-процесуальні правовідносини».

Отже, судові адміністративно-процесуальні правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані адміністративно-процесуальними нормами, змістом яких є правовий зв'язок, що виникає між учасниками судового процесу під час здійснення адміністративного судочинства та виражається в наявності у них адміністративних процесуальних прав та обов'язків.

Об'єктом судових адміністративно-процесуальних правовідносин є поведінка, дії учасників судового процесу, їх законні інтереси, а також матеріальні правовідносини, з приводу яких виникають судові адміністративно-процесуальні відносини.

Суб'єктами судових адміністративно-процесуальних правовідносин є: адміністративні суди; учасники справи (див. ст. 42 КАСУ), зокрема адміністративна процесуальна правоздатність визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами) (див. ст. 43 КАСУ); представники (див. ст. ст. 55-60); інші учасники судового процесу (див. ст. 61-71 КАСУ).

Окрім предмета правового регулювання, до особливих характеристик (властивостей) судового адміністративного процесуального права відносяться і його джерела.

Формально-юридичний аналіз положень ст. 3 КАСУ¹² надає підстави зазначити, що порядок здійснення адміністративного судочинства встановлюється законодавством про адміністративне судочинство, до якого входять Конституція України, КАСУ, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України. Отже, відповідно до цієї статті, до законодавства про адміністративне судочинство не включаються підзаконні нормативно-правові

¹¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.

¹² Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

акти. З цим положенням можна погодитись, виходячи з загальнотеоретичних та термінологічно-етимологічних уявлень щодо концепту «законодавство».

Конституція України, враховуючи її основоположне значення щодо всієї національної правової системи, у системі джерел судового адміністративного процесуального права відіграє фундаментальну роль, оскільки, маючи вищу юридичну силу, вона є базою для появи нових джерел. Крім того, Конституція України через її специфічні юридичні, політичні, ідеологічні властивості, в яких розкривається її сутність, посідає особливе місце щодо системи законодавства про адміністративне судочинство. Конституція України є первинним (фундаментальним) джерелом судового адміністративного процесуального права та очолює систему законодавства про адміністративне судочинство, що надає підстави виокремлювати її у системі цього законодавства, застосовуючи вербальну конструкцію «Конституція та законодавство про адміністративне судочинство».

Отже, законодавство про адміністративне судочинство – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих окремих джерел судового адміністративного процесуального права, а саме: міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України, що містять адміністративно-процесуальні правові норми.

Таким чином, джерелами судового адміністративного процесуального права є Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство, підзаконні нормативно-правові акти. Ці джерела за їх природою можна охарактеризувати (класифікувати) як нормативно-юридичні.

Окрім них, до джерел судового адміністративного процесуального права слід віднести рішення Конституційного Суду України, а також постанови вищих судових інстанцій. Ці джерела права, а також правові позиції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини¹³, за їх природою (судові прецеденти) можна охарактеризувати як праксеологічні. Зокрема, як слушно зазначається в науковій літературі, «на сьогодні судова практика застосування норм адміністративного процесуального права, закріплена у рішеннях і постановах вищих судових інстанцій, цілком може розглядатися як одне з джерел адміністративного процесуального права України...»¹⁴. З цим твердженням слід погодитись. Так, проявом впровадження такого інноваційного джерела судового адміністративного процесуального права, як судовий прецедент, є введення інституту типових, зразкових справ (п. 21, 22 ст. 4, § 3 гл. 11 розділу II КАСУ). Судові рішення у зразкових справах набувають ознаки джерела права. Крім того, КАСУ передбачена можливість залучення до адміністративного процесу такого учасника розгляду справи, як експерт з питань права (ст. 69 КАСУ), що сприяє впровадженню у систему джерел судового адміністративного процесуального права правової доктрини – доктринального за своєю природою джерела права.

Отже, до системи джерел судового адміністративного процесуального права відносяться: Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство (міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України), інші нормативно-юридичні (зокрема, підзаконні нормативно-правові акти), а також доктринальні (правові доктрини) та праксеологічні за своєю природою (судові прецеденти¹⁵, судова практика) джерела. При цьому слід зазначити, що в сучасних умовах система джерел судового адміністративного процесуального права розвивається у напрямку впровадження інноваційних джерел праксеологічної та доктринальної спрямованості.

¹³ Див., наприклад: Корецький І., Братель С. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 114-119.

¹⁴ Гримич М.К. Щодо системи джерел адміністративного процесуального права України. Форум права. 2016. № 5. С. 33. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_7.pdf.

¹⁵ Див., наприклад: Журавльов А. В. Судові прецеденти в адміністративному судочинстві України. Дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 214 с.; Ніколенко Л.М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 27(2). С. 11-15.; Reshota V. Precedent as a source of administrative law in Ukraine. Судовий прецедент як джерело адміністративного права в Україні. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 3 (volume 2). С. 139-141.

Важливою характеристикою судового адміністративного процесуального права є його принципи, що мають ґрунтовне значення та відіграють провідну роль. Адже принципи судового адміністративного процесуального права – це основна, «несуча» конструкція цієї підгалузі права, своєрідна система координат, у рамках якої вона має розвиватися, і одночасно вектор, який визначає напрям цього розвитку. Ці принципи мають забезпечити стійкий і поступальний розвиток адміністративної юстиції, а також є базовими нормативними основами здійснення адміністративного судочинства.

Ґрунтуючись на теорії права та, зокрема, визначенні принципів права, слід резюмувати, що принципи судового адміністративного процесуального права – це основні ідеї, вихідні начала, що характеризують зміст, головне призначення та функціонування судового адміністративного процесуального права, мають відповідне формальне визначення та містяться в Конституції України, законодавстві про адміністративне судочинство та інших джерелах цієї підгалузі права.

В залежності від джерел закріплення принципи судового адміністративного процесуального права можна класифікувати на конституційні, тобто основні (загальні) принципи, що визначені в Основному Законі України, та спеціальні, які містяться в інших джерелах судового адміністративного процесуального права.

Конституційні принципи судового адміністративного процесуального права – це основні ідеї загального характеру, що є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних характеристик судового адміністративного процесуального права як специфічного правового регулятора суспільних відносин, виступаючи критерієм цінності адміністративного судочинства для суб'єктів права; це імперативні вимоги, що визначають цілеспрямованість адміністративного судочинства.

Зважаючи на особливу правову природу та юридичні властивості Основного Закону України, принципи, що закріплені в Конституції України, є фундаментальними засадами (принципами) судового адміністративного процесуального права, які можна класифікувати за їх змістом на конституційно-організаційні та конституційно-функціональні.

Конституційно-організаційні принципи судового адміністративного процесуального права – це закріплені у Конституції України основні, вихідні, керівні, нормативні положення загального характеру, що визначають організацію і діяльність органів судової влади у сфері здійснення адміністративного судочинства з виконання поставленої перед ним конституційної мети та виражають демократичну сутність адміністративного судочинства. Такими принципами, закріпленими у тексті Конституції України, є: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність; недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3); утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3); конституційна законність (ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19); дія принципу верховенства права (ст. 8); державна мова здійснення судочинства (ст. 10); правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ч. 1 ст. 124); делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (ч. 2 ст. 124); судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом (ч. 1 ст. 125); суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом (ч. 2 ст. 125); з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (ч. 5 ст. 125); правосуддя здійснюють судді, статус яких визначається Конституцією та законами України (ст. ст. 126-128); держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів та діяльності суддів (ст. 130).

Конституційно-функціональні принципи судового адміністративного процесуального права закріплені у ст. 129 Конституції України як «основні засади судочинства» та стосуються здійснення правосуддя. Відповідно до змісту цієї статті такими принципами є: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених

законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення; колегіальність та одноособовий розгляд судових справ; відповідальність за неповагу до суду чи судді.

Конституційні принципи знаходять своє відтворення в інших, крім Конституції України, джерелах судового адміністративного процесуального права, що не змінює їх конституційної сутності (природи) та фундаментального значення. Водночас поряд з ними в цих джерелах закріплюються спеціальні принципи, що відображають специфіку та спрямованість судового адміністративного процесу, визначають мету і засади адміністративного судочинства, процесуальну діяльність його суб'єктів. Наприклад, ці принципи закріплені у положеннях КАСУ, зокрема, у ст. 2, яка визначає мету та спрямованість адміністративного судочинства, засади (принципи) адміністративного судочинства та ін. Крім того, спеціальні принципи можуть бути закріплені не тільки у КАСУ, але й в інших джерелах судового адміністративного процесуального права, наприклад, в рішеннях Конституційного Суду України, юридичні позиції якого є судовими прецедентами-тлумаченнями. Таким прикладом є Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р., в якому викладена юридична позиція, що визначає принцип офіційності адміністративного судочинства, а саме: «В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, діє принцип офіційності, який полягає в активній позиції суду щодо з'ясування всіх обставин у справі (частини четверта, п'ята статті 11, частина друга статті 69, частина п'ята статті 71 КАС України)»¹⁶.

Отже, спеціальними принципами судового адміністративного процесуального права є: ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення; офіційність адміністративного судочинства та ін.

Принципи судового адміністративного процесуального права взаємозв'язані й становлять структуровану систему, в якій кожний принцип відіграє самостійну роль, проте між ними існує зв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань адміністративного судочинства. При цьому серед усіх принципів судового адміністративного процесуального права принцип верховенства права є стрижневим та змістовно впливовим на всі інші принципи¹⁷.

Визначені принципи, мета та завдання адміністративного судочинства впливають на обрання засобів юридичного впливу на відповідні суспільні відносини – методи судового адміністративного процесуального права. Так, виконання завдання щодо «справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин» (ч. 1 ст. 2 КАСУ) обумовлює необхідність зміщення акцентів у виборі та застосуванні методів правового регулювання (у бік диспозитивності) у сфері «захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» (ч. 1 ст. 2 КАСУ), ґрунтуючись на конституційних засадах, відповідно до яких «ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством», а права і свободи людини визнаються невідчужуваними та непорушними, як і право на «вільний розвиток своєї особистості» (ст. ст. 19, 21, 23 Конституції України). З метою створення реальних можливостей щодо захисту своїх прав особою та забезпечення належної поведінки з боку суб'єктів владних повноважень важливим є застосування не тільки імперативного методу (що притаманний субординаційним та реординаційним відносинам), але й засобів диспозитивного впливу (диспозитивного методу, що ґрунтується на паритетних началах та

¹⁶ У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами»: Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10>.

¹⁷ Щодо характеристики верховенства права як принципу адміністративного судочинства див: Крусян А.В. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства. Правове життя сучасної України: у 2-х т.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2019. Т. 2. С. 14-17.

притаманний координаційним відносинам). Зокрема, передбачені в КАСУ принципи «рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом», «змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі» (ч. 2 ст. 2 КАСУ) безпосередньо зумовлюють необхідність застосування в судовому процесі засобів диспозитивного регулювання.

Отже, методами судового адміністративного процесуального права є сукупність нормативно визначених, імперативно-диспозитивних юридичних прийомів та засобів правового впливу на процесуальні правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства, для забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Таким чином, ґрунтуючись на концепції широкого розуміння адміністративного процесуального права; зважаючи на конституційно визначену роль адміністративних судів (див.: ч. 5 ст. 125 Конституції України); враховуючи значущість адміністративної юстиції в системі українського конституціоналізму як важливого інструментального засобу забезпечення конституційно-правової свободи людини – мети сучасного конституціоналізму, представляється праксеологічно виправданим та теоретично обґрунтованим виокремлення судового адміністративного процесуального права як самостійної підгалузі адміністративного процесуального права.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Reshota V. Precedent as a source of administrative law in Ukraine. Судовий прецедент як джерело адміністративного права в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 3 (volume 2). P. 139-141.
2. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. 320 с.
3. Голосніченко І. П. Тлумачення та визначення основного категоріально-понятійного апарату Кодексу адміністративного судочинства. URL: www.vasu.gov.ua/nkr/nauk_graci/golosnichenko_1.
4. Гримич М.К. Щодо системи джерел адміністративного процесуального права України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_7.pdf.
5. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с. URL: studies.in.ua/ru/demskij-ef-admn-procesualne-pravo-ukrainu.html.
6. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 435 с.
7. Журавльов А. В. Судові прецеденти в адміністративному судочинстві України. Дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 214 с.
8. Корецький І., Братель С. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С.114-119.
9. Крусян А.В. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства. *Правове життя сучасної України: у 2-х т.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 14-17.
10. Миронюк Р.В. Сучасні наукові підходи до визначення місця адміністративного процесуального права та процесу в системі адміністративного права. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 9. С. 4-19.
11. Ніколенко Л.М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 27(2). С. 11-15.
12. Стеценко С.Г. Сутність адміністративного процесу: теоретичний погляд. *Право України*. № 4. 2011. URL: <http://www.info-prensa.com/article959.html>.

Перелік юридичних документів:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
3. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами»: Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10>.

References

Bibliography:

1. Administratyvne protsesualne pravo: navch. posibnyk / kol. avt.; za zah. red. T.P. Minky. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 2017. 320 s.
2. Holosnichenko I. P. Tlumachennia ta vyznachennia osnovnoho katehorialno-poniatiinoho aparatu Kodeksu administratyvnoho sudochynstva. URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/nauk_praci/golosnichenko_1.
3. Hrymych M.K. Shchodo systemy dzherel administratyvnoho protsesualnoho prava Ukrainy. Forum prava. 2016. № 5. S. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_7.pdf.
4. Demskyi E.F. Administratyvne protsesualne pravo Ukrainy: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 496 s. URL: studies.in.ua/ru/demskij-ef-admn-procesualne-pravo-ukrainu.html.
5. Derzhavne upravlinnia: problemy administratyvno-pravovoi teorii ta praktyky / za zah. red. V. B.Averianova. Kyiv: Fakt, 2003. 435 s.
6. Zhuravlov A. V. Sudovi pretседенты v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy. Dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2017. 214 s.
7. Koretskyi I., Bratel S. Mistse protsesualnoi praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v administratyvnomu sudochynstvi. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. № 4. S.114-119.
8. Krusian A.V. Verkhovenstvo prava yak pryntsyup administratyvnoho sudochynstva. Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: u 2-kh t.: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. (m. Odesa, 17 travnia 2019 r.) / vidp. red. H.O. Ulianova. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2019. T. 2. S. 14-17.
9. Myroniuk R.V. Suchasni naukovi pidkhody do vyznachennia mistsia administratyvnoho protsesualnoho prava ta protsesu v systemi administratyvnoho prava. Zhurnal skhidnoevropeiskoho prava. 2014. № 9. S. 4-19.
10. Nikolenko L.M. Shchodo vyznachennia sudovoho pretседentu v Ukraini. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo. 2014. Vyp. 27(2). S. 11-15.
11. Reshota V. Precedent as a source of administrative law in Ukraine. Sudovy pretседent yak dzherelo administratyvnoho prava v Ukraini. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 3 (volume 2). S. 139-141.
12. Stetsenko S.H. Sutnist administratyvnoho protsesu: teoretychnyi pohliad. Pravo Ukrainy. № 4. 2011. URL: <http://www.info-prensa.com/article959.html>.

List of legal documents:

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 6 lypnia 2005 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 03.10.2017. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2017. № 48. St.436.
3. U spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pidvidomchosti sprav, poviazanykh iz sotsialnymy vyplatamy»: Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 veresnia 2010 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10>.